

Om värnpliktens sekundära effekter

Värnplikten har åter blivit en attraktiv bemanningsform för försvarsmakter. Dess kostnader och fördelar – utöver de strikt militära – lyfts ofta fram i diskussioner om värnpliktens vara eller icke-vara. Vad vet vi egentligen om dessa? På senare tid har flera uppsatser publicerats i ämnet, varav jag själv står för två studier av svenska värnpliktiga under 2000-talet. I denna text redogör jag för vad forskningen kan lära oss om de sekundära effekterna av dagens svenska värnplikt på arbetsmarknad och utbildning, samt på samhällsengagemang och den ”goda medborgaren”.

Sverige införde allmän värnplikt 1901 och använde den för att bemanna krigsorganisationen under hela dess fortlevnad fram till att den lades vilande 2009. Värnpliktsutbildning syftar till att utbilda soldater och sjömän som, efter godkänd utbildning, är krigsplacerade i krigsorganisationen i många år framöver. På så vis kan krigsorganisationen vara långt större än storleken på den inneliggande värnpliktskullen. Under större delen av 1900-talet kallades nästintill alla friska män in, vilket innebar att värnpliktiga i hög grad speglade befolkningen i stort.

Efter kalla kriget, i skuggan av föreställningen om ”historiens slut”, minskade antalet inkallade successivt. Under 2000-talet övergavs principen om att alla män skulle kallas in till förmån för en mer selektiv modell. Inom denna selektiva värnplikt togs ett begränsat antal individer ut till utbildningar med högre krav, där även motivation beaktades. Liksom tidigare varierade utbildningarnas längd (7–15 månader) och svårighetsgrad, och de mönstrande matchades mot lämpliga befattningar utifrån sina mönstringsresultat. Dagens värnplikt, som återinfördes 2017, bygger i huvudsak på denna selektiva modell, med skillnaden att plikten numera är könsneutral.

Värnplikt medför både kostnader och fördelar som tillsammans bidrar till dess sekundära nettoeffekter: effekter på utfall som inte direkt relaterar till militär förmåga. Intressant och möjligen unikt är det omfattande och breda intresset för just dessa sekundära effekter. Detta är dock inget unikt för vår tid eller vårt land; värnpliktens fostrande egenskaper – av både goda medborgare och arbetare – har diskuterats i många länder från dess införande såväl som under hela dess fortlevnad (Cohen 1985; Krebs 2004; Sundevall 2017).

Analysen av värnpliktens för- och nackdelar har länge dominerats av nationalekonomisk teori. Faktum är att Chicagoskolan, via Milton Friedmans och Walter Ois deltagande i Gateskommissionen, hade bety-

DANIEL ALMÉN

är doktor i nationalekonomi och forskare vid Institutet för bostads- och urbanforskning (IBF), Uppsala universitet. Hans forskning handlar bl a om prosociala beteenden och granskapseffekter.
daniel.almen@ibf.uu.se

dande inflytande över beslutet att avskaffa värnplikten i USA. *The President's Commission on an All-Volunteer Armed Force* (USA, 1970:2) var en rådgivande kommission tillsatt av president Nixon 1969, med syfte att utreda förutsättningarna för att övergå till frivilligt yrkesförsvaret. Friedman och Oi argumenterade för att kostnaderna för värnplikten underskattades på grund av den implicita skatt (dvs alternativkostnad) som åläggs de värnpliktiga (Friedman 1967; Oi 1967):

“The real cost of conscripting a soldier who would not voluntarily serve on present terms is not his pay and the cost of his keep. It is the amount for which he would be willing to serve. He is paying the difference. This is the extra cost to him and must be added to the cost borne by the rest of us.” Friedman (1967, s 204)

I enlighet med Gateskommissionens slutrapport, där dessa argument var centrala, avskaffades värnplikten i USA 1973.¹

Nationalekonomers inflytande över analysen av värnplikt har dock också mött kritik. Sociologerna Charles Moskos och Morris Janowitz menade att den ekonomiska ansatsen var alltför snäv och förbisedde värnpliktens betydelse för mer svårsmätbara utfall, såsom medborgaranda och samhällsengagemang. De framhöll också militärens potential som utbildningsinstitution och som en förberedelse för vuxenlivet och arbetsmarknaden – militären är, kort sagt, *more than just a job* (Janowitz 1971, 1983; Moskos 1988; Moskos och Wood 1988).

En empirisk utmaning med att studera värnplikt är selektionsproblemet, dvs att de som genomför värnplikt skiljer sig från de som inte genomför värnplikt; få institutioner lägger så mycket kraft på att skilja agnarna från vetet, vilket medför att det är svårt att mäta värnpliktens kausala effekter. I vad som följer begränsar jag mig till kvantitativa studier på framtida värnplikt som nyttjar naturliga experiment för att lösa detta problem. Översikten behandlar först värnpliktens effekter på arbetsmarknad och utbildning, därefter dess effekter på samhällsengagemang och avslutas med en kort reflektion. Kortfattat ger den samlade forskningen i dag begränsad stöd för att modern selektiv värnplikt genererar breda positiva effekter på arbetsmarknad, utbildning eller samhällsengagemang. Snarare tycks kostnader dominera och vara koncentrerade till individer med hög alternativkostnad, medan de ofta påstådda fostrande effekterna huvudsakligen speglar selektion. Samtidigt talar mycket för att värnpliktens utformning har betydelse och att det finns målkonflikter mellan militär effektivitet och samhällsrelaterade önskvärda effekter.

1. Om effekter på arbetsmarknad och utbildning

Värnplikten innebär både en alternativkostnad för individen och potentiella nyttor genom kunskaper och erfarenheter som kan ge avkastning på arbetsmarknaden eller påverka inställningen till vidare utbildning. Värn-

¹ Se t ex Cohen (1985), Warner och Hogan (2016) samt Henderson (2005) för en diskussion om de ekonomiska argumentens inflytande och betydelse i Gateskommissionen.

liktens nettoeffekt beror således på individens alternativkostnad, men även på nyttan som utbildningen ger, vilket i sin tur varierar beroende på typ av utbildning (befattning). Å ena sidan har en individ med god fysik och höga skolbetyg sannolikt en hög alternativkostnad – individen skulle ha haft hög produktion på den civila arbetsmarknaden eller inom utbildningssystemet. Å andra sidan är det möjligt att nyttan av en krävande och utmanande utbildning fullt ut kompenserar för detta, eller mer därtill. Samtidigt kan mindre avancerade utbildningar fortfarande kompensera individer med lägre alternativkostnader.

Den tidiga forskningen om fredstida värnplikt studerar årskullar i huvudsak under efterkrigstid och begränsar sig till genomsnittliga effekter på arbetsmarknadsutfall, med blandade resultat (Grenet m fl 2011; Bauer m fl 2012; Imbens och van der Klaauw 1995; Hubers och Webbink 2015). Card och Cardoso (2012) tog ett steg framåt i forskningen genom att studera heterogena effekter bland portugisiska värnpliktiga. De fann positiva effekter på inkomster för dem med låg utbildningsnivå och illustrerade därmed skillnader i alternativkostnad – ett fokus som även senare forskning har fortsatt med.

På senare tid har det publicerats flera studier som är relevanta ur ett svenskt perspektiv genom deras närhet i både tid och rum. Hjalmarsson och Lindqvist (2019) studerar svensk värnplikt under början av 1990-talet, då nästan alla tjänstgöringsdugliga män tjänstgjorde. De finner positiva effekter på inkomster på medellång sikt, vilka drivs av värnpliktiga från starkare socioekonomiska bakgrunder, vars sannolikhet för arbetslöshet också minskar till följd av värnplikten.² Argumentet som framförs för att förklara detta är att svenska värnpliktiga med hög förmåga sorteras till befälsutbildningar, vilket har visat sig ge fördelar på arbetsmarknaden (Grönqvist och Lindqvist 2016).

Genom att utnyttja en uttagningsregel som innebär att de mönstrande måste ha ett resultat över ett tröskelvärde på inskrivningsprovet som mäter kognitiv förmåga, för att bli aktuella för befälsutbildning, mäter Grönqvist och Lindqvist (2016) effekterna av denna. Den längsta befälsutbildningen ökar sannolikheten att inneha en chefsposition på den civila arbetsmarknaden med 75 procent. En chefsposition är ofta förknippad med högre lön, och estimerat indikerar detta, men dessa är dock inte statistiskt signifikanta. Det centrala budskapet i denna studie är att ledarskap kan läras ut och tränas upp. Kontrollgruppen är andra värnpliktiga, inte andra individer med ledarskapspotential som inte gör värnplikt; vi vet därför inte effekten av deras värnpliktsutbildning relativt ett scenario där dessa högpresterande individer förblir civila.

Bingley m fl (2020) studerar värnplikten i Danmark under slutet av 1990-talet och början av 2000-talet och utnyttjar att antagningen baseras

² Framför allt belyser dock författarna värnpliktens konsekvenser för dem som har kriminell bakgrund eller är från svagare socioekonomiska bakgrunder: negativa effekter på arbetsmarknadsutfall och utbildning samt ökad brottslighet.

på lottning. I motsats till Hjalmarsson och Lindquist (2019) visar resultaten en negativ genomsnittlig effekt på inkomster. Studiens stora bidrag är att den mäter denna effekt för olika resultat på ett prov som mäter kognitiv förmåga, ungefär motsvarande ett IQ-test, vilket utgör en proxy för de värnpliktigas alternativkostnad. De värnpliktiga med lägst kognitiv förmåga är opåverkade, medan effekten på framtida inkomst blir alltmer negativ ju högre kognitiv förmåga den värnpliktige har; en effektiv illustration av alternativkostnadens betydelse. Effekterna verkar i huvudsak gå via förse- nad högre utbildning.

Även studier som fokuserar mer på utbildningsutfall finner att effekterna varierar med bakgrund. Bingley m fl (2022) och Savčić m fl (2023), studerar värnpliktiga i Danmark och på Cypern, och finner positiva effekter på senare akademiska resultat, men att dessa är koncentrerade till dem som har lägre kognitiv förmåga. Dessa är relevanta ur en svensk kontext eftersom de, i motsats till de flesta andra studier, mäter effekten av tjänstgöringen per se. En del värnpliktsystem förmår individer att påbörja utbildning i syfte att undvika värnplikt, eller att genomförd värnplikt berättigar till olika former av utbildningsbidrag (se t ex Card och Lemieux 2001; Angrist och Chen 2011; Maurin och Xenogiani 2007), vilket försvårar generaliserbarheten.

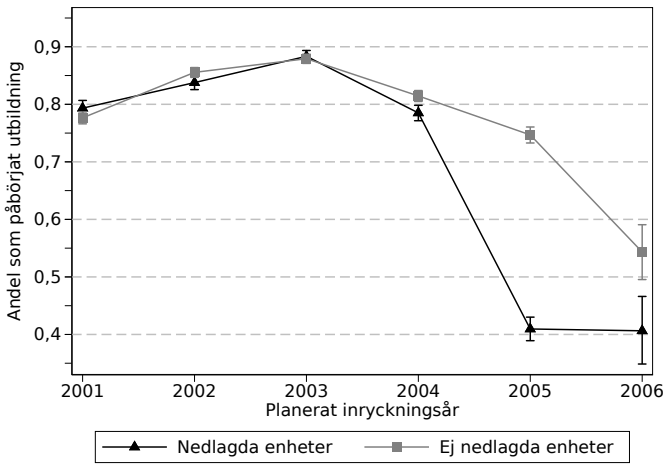
Diskrepansen mellan de tre ovan nämnda studierna på arbetsmarknads- utfall illustrerar också generaliserbarhetens utmaningar. Nettoeffekten av värnplikten beror både på vilken alternativkostnad de värnpliktiga har (selektionsmodellen och vilka som väljs ut) och på nyttan av den genomförda utbildningen (vilka typer av utbildningar som genomförs). Vilken av dessa faktorer som dominerar är i slutändan en empirisk fråga, och olika värnpliktsystem varierar avsevärt längs båda dessa dimensioner.³

Trots närheten skiljer sig den svenska värnplikten från den danska i några avseenden. Exempelvis så används hela kohorten, i stället för de som lot- tas, för att matcha individer mot utbildningar. Och, fler utbildningsplatser är av den mer intensiva och längre typen, exempelvis värnpliktig befälsut- bildning. Jämfört med den mer universella svenska värnplikten på tidigt 1990-tal (Hjalmarsson och Lindquist 2019) är utbildningar av enklare karaktär borttagna, vilket innebär att dagens värnpliktiga är mer positivt selekterade: individer med låga testresultat och kriminell bakgrund väljs inte ut. Det är svårt att veta vilken betydelse dessa institutionella skillnader har för slutsatser om effekterna av dagens system.

I en nyligen publicerad artikel (Almén 2026) studerar jag det svenska värnpliktsystemet på 2000-talet som i många avseenden liknar dagens svenska värnplikt. För att hantera selektionsproblemet använder jag de hastiga och stora förbandsnedläggningarna, föranledda av 2004 års försvarsbe- slut, tillsammans med registerdata på arbetsmarknads- och utbildningsut- fall t o m 34 års ålder.

Översiktligt bygger den empiriska strategin på att Försvarsmakten

³ Jonsson m fl (2024) beskriver stora skillnader mellan värnpliktsystem i sex europeiska länder. Se också SOU 2016:63 för jämförelser inom Norden.

Figur 1
Trender i andelen
inskrivna som på-
började värnplikts-
tjänstgöring

Anm: Samtliga individer i urvalet mönstrade innan försvarsbeslutet 2004 blev känt. Inskrivna med planerad inryckning 2005 och 2006 drabbades av nedläggningarna.

Källa: Egna beräkningar baserat på Almén (2026).

årligen inkom med beställningar till Pliktverket angående hur många värnpliktiga de ville ha till respektive förband de kommande åren. Pliktverket mönstrade därefter individer och placerade dem i lämpliga förband och befattningar enligt lagda beställningar, ofta med inryck ett eller två år senare. Försvarsbeslutet i december 2004 och senare regleringsbrev (Regeringen 2004a, 2004b) fastställde vilka förband som skulle läggas ner, och att de skulle läggas ner ovanligt snabbt. Detta innebar att många som var mönstrade och inskrivna på dessa förband fick ett brev hem om att deras värnplikt var inställd.

Data beskriver både om individen har påbörjat tjänstgöring och vid vilket förband individen skulle ha tjänstgjort, i de fall tjänstgöring ställdes in. Kärnan i den empiriska strategin illustreras i figur 1 som visar andelen som påbörjar sin värnplikt per planerat inryckningsår (vid mönstring), uppdelat på vilket förband de placerats i. Med en skillnad-i-skillnader-design utnyttjar jag att sannolikheten för att påbörja värnplikt avsevärt skiljer sig åt för kohorterna med planerat inryck till värnplikt 2005 och 2006, dvs för de värnpliktiga som mönstrade innan beslutet men planerade att rycka in efter. Genom denna metod kan jag, utöver bakgrundsvariabler och mönstringresultat, kontrollera för kohort och förband, vilket minskar risken att värnpliktiga i de nedlagda och icke-nedlagda förbanden skiljer sig åt på ett icke-observerbart sätt.

Den militära kontexten medför goda förutsättningar för att uppfylla antagandena som den empiriska strategin vilar på: kravspecifikationen för varje befattning är detaljerad; Pliktverket testar individer rigoröst; individer med samma egenskaper skrivs in till samma typ av befattningar och förband, år efter år. Nedläggningarna vägledades dessutom av en ”osthyvel-

princip”, snarare än av att förbandstyper togs bort helt, vilket innebar att skillnaderna i de inskrivnas förmågor och egenskaper mellan nedlagda och ej nedlagda förband var små.⁴

Resultaten tecknar en bild i linje med Bingley m fl (2020, 2022) och Savčić m fl (2023); sannolikheten för att vara arbetslös, och antalet dagar i arbetslöshet, ökar med 20 och 40 procent de första åren efter tjänstgöring, relativt genomsnittet i urvalet. Med en dynamisk ansats – där effekten på utfallet mäts för varje ålder – är effekten på arbetslöshet positiv och statistiskt signifikant för de flesta åren upp till mitten av 20-årsåldern. Förvärvsinkomster sjunker mekaniskt under tjänstgöring, återhämtar sig snabbt, men estimaten är negativa efter 30 års ålder och statistiskt signifikanta för 33 och 34 års ålder. Deltagande i universitetsutbildning visar tecken på att försenas, men utbildningsnivån är oförändrad.

För att studera effekten beroende på de värnpliktigas alternativkostnad, vars betydelse identifierats av Bingley m fl (2020), delar jag upp urvalet i två grupper: de som har ett resultat motsvarande medianen eller lägre på inskrivningsprovet (låg kognitiv förmåga) och de som har högre än medianen (hög kognitiv förmåga). Resultaten tyder på att effekterna är starkare för den senare gruppen, medan estimaten är mindre för gruppen med låg förmåga, och sällan statistiskt signifikanta. Däremot uppvisar denna grupp positiva effekter på deltagande i universitetsutbildning de följande åren, en högre utbildningsnivå vid 34 års ålder, och färre år helt utan förvärvsinkomster.

Sammantaget verkar den svenska selektiva värnplikten inte generera några genomsnittliga positiva effekter på arbetsmarknads- och utbildningsutfall på medellång sikt. Arbetsgivare verkar inte värdera erfarenhet från värnplikt mer än annan civil erfarenhet på arbetsmarknaden eller i utbildning. Högre motivation och bättre matchning till mer krävande och intensiva utbildningar förefaller inte vara tillräckligt för att motverka de negativa effekterna bland uttagna med hög alternativkostnad.

Det kan tyckas motsägelsefullt att värnpliktiga med hög förmåga fortfarande verkar missgynnas i ett system som aktivt matchar dessa till krävande och kvalificerade utbildningar som dessutom har visat sig ge fördelar på arbetsmarknaden. En förklaring är att, även om värnpliktiga måste ha hög kognitiv förmåga för att kvalificera sig till dessa utbildningar, är det endast 24 procent av dem med hög förmåga som faktiskt placeras i sådan utbildning. En hypotes är att denna bristande matchning bidrar till de negativa effekter som observeras för gruppen med hög förmåga som helhet. De sekundära kostnaderna för värnplikt härrör därför möjligen från en bristande matchning mellan den värnpliktiges förmåga – och därmed alternativkostnad – och den typ av befattning som tilldelas.

⁴ Den ekonometriskt intresserade och uppmärksamme läsaren noterar kanske att figuren skiljer sig åt från skolboksexemplet av en skillnad-i-skillnader-design; reformen predikterar inte påbörjad värnplikt fullt ut utan förändrar bara den relativa sannolikheten, dvs identifikationen är *fuzzy* (de Chaisemartin och D’Haultfoeuille 2018).

Den totala samhällskostnaden för värnplikt skulle därför kunna reduceras genom att minska denna diskrepans. Detta belyser en avvägning mellan försvarsmaktens ambition att maximera personalkvaliteten – och därigenom den militära effektiviteten – och samhällets intresse av att begränsa värnpliktens sekundära kostnader.

För att bättre förstå värnpliktens effekter vore en fruktbar väg för framtida forskning att undersöka i vilken utsträckning effekter beror på felmatchningar mellan värnpliktigas förmågor (alternativkostnader) och den utbildning de tilldelas (nytta), samt att identifiera vilka förmågedimensioner – kognitiva, sociala eller fysiska – som är mest betydelsefulla. Sådan kunskap kan bidra till att förbättra utformningen av värnpliktssystem och därmed minska de tillhörande sekundära kostnaderna.

2. Om värnpliktens roll som ”nationens skola”

Allmän värnplikt infördes i Frankrike i slutet av 1700-talet och kom snart att antas av de flesta andra europeiska länder. Redan från början kopplades värnplikten ofta uttryckligen till nationsbygge och anses allmänt ha spelat en central roll i framväxten av de moderna nationalstaterna (Weber 1976; Frevert 2004). Föreställningen om att värnplikten kunde forma ”goda medborgare” i en ”nationens skola” hade stort genomslag under 1900-talet, både i Europa och i USA (Krebs 2004), och Sverige var inget undantag (Forsberg och Kronberg 2014; Sturfelt 2014; Sundevall 2017). Dessa idéer har aldrig riktigt tappat kraft; även i dagens debatt om värnpliktens för- och nackdelar förs dessa argument fram. I praktiken legitimeras värnplikten ofta, särskilt i tider utan tydliga externa hot, med sådana argument snarare än med rent militära (Krebs 2004; Leander 2004). En debattör formulerar sig kärnfullt i underrubriken till en artikel i brittiska *The Telegraph* (Collins 2015):

“Prince Harry is right: five weeks of basic training would create better citizens, better Britons and better neighbours.”

Vid en första anblick framstår värnplikten som en miljö väl lämpad för att bidra till samhällsengagemang, och två teoretiska mekanismer lyfts ofta fram: värnplikt som en socialiserande institution och värnplikt som en institution för interaktion mellan olika sociala grupper. Den första betonar värnpliktens potential som en socialiserande kraft (Janowitz 1971; Lovell och Hicks Stiehm 1989); att förmedla allmänt accepterade föreställningar om vad det innebär att vara en god samhällsmedlem och att bidra till prosociala normer som ”laget före jaget”. Potentialen är särskilt stor eftersom värnplikten, till skillnad från vanlig skolgång, liknar en ”total institution” (Goffman 1961). Den andra mekanismen handlar om att värnplikten främjar möten mellan olika grupper i samhället som vore mindre sannolika i det civila livet. Denna interaktionsmekanism bygger på kontakthypotesen (Allport 1954), som menar att möten mellan olika sociala grupper kan minska vi-och-dom-tänkande och främja gemenskap och samarbete – om vissa villkor uppfylls. Värnplikten verkar särskilt väl lämpad för att uppfylla dessa

villkor: i) Den sociala statusen är lika inom samma grad. ii) Värnpliktiga delar de gemensamma målen för sin enhet. iii) Samarbete är nödvändigt. iv) Allt sker under en tydlig auktoritet. Dessutom, till skillnad från i de flesta civila sammanhang, är möjligheterna att själv välja kamrater begränsade.

Det finns dock argument för uteblivna effekter eller att effekterna t o m kan vara negativa. För att nämna några: Påtvingad tjänstgöring kan anses orättvis och godtycklig och det är inte säkert att identitet eller normer är intakta när individen kliver ut i det civila livet, eller i alla fall inte särskilt länge. Uniformens syfte är, delvis, att få individen att lättare anamma en annan identitet och normer vilket möjligen lämnas kvar när den tas av. Vidare så är värnplikten i dag långt ifrån en ”total institution”, med helgpermissioner och tillgång till media efter tjänstgöringsdagens slut. Till sist vilar interaktionsmekanismen på antagandet att värnpliktiga möter individer som skiljer sig mer från dem själva än de som de möter i det civila livet. De värnpliktiga är selekterade, vilket innebär att de som faktiskt tjänstgör kan utgöra ett relativt homogent urval av samhället (Krebs 2004; Leander 2004). Även om värnplikten har potential att främja meningsfulla möten mellan grupper som annars inte hade mötts (t ex Finseraas m fl 2019), är det inte säkert att ett givet värnpliktssystem gör det i tillräcklig utsträckning i praktiken. Även om de värnpliktiga generellt speglar samhället väl, kan gruppering eller *tracking* (som i vissa utbildningssystem) undergräva denna mekanism.

Flera studier visar på starka positiva korrelations samband mellan militärtjänstgöring och utfall som mäter samhällsengagemang, exempelvis Leal och Teigen (2018) och Wilson och Ruger (2021), för att nämna några senare studier. Studier som har försökt hantera selektionsproblemet med hjälp av naturliga experiment, och därmed tillåta en kausal tolkning, är dock desto färre. Reformen som avskaffat värnplikt i Europa har nyttjats på olika sätt – med blandat resultat. Studier från Frankrike finner inga effekter på samhällsengagemang i en enkätstudie (Garcia 2015), men positiva effekter på valdeltagande (Fize och Louis-Sidois 2020). Bove m fl (2024) studerar 15 europeiska länder och finner att kohorter av män som inkallades strax före värnpliktens avskaffande uppvisar lägre institutionell tillit i European Social Survey, än kohorter av män som precis undantogs.

I en nyligen publicerad studie (Almén 2025) bidrar jag till denna litteratur. Genom att använda samma empiriska strategi som i Almén (2026), 2004 års försvarsbeslut, studerar jag effekten av den svenska värnplikten på samhällsengagemang. En utmaning med att studera prosociala beteenden är att det är svårt att hitta utfall utan mätfel – felrapportering och bortfall kan vara ett särskilt stort problem för dessa utfall (Paxton och Ressler 2018). För att försöka undvika detta har jag samlat in registerdata på individnivå på indikatorer för samhällsengagemang eller ”gott medborgarskap”: bloddonation, valdeltagande i de allmänna valen (2010, 2018), och betalning av den obligatoriska (men ofta undvikna) tv och radio-licensen.

I linje med litteraturen som dokumenterat positiva korrelations sam-

band mellan militärtjänstgöring och samhällsengagemang, finner jag också starka positiva korrelations samband med samtliga utfall; värnpliktiga är prosociala: exempelvis är det nästan dubbelt så vanligt att de som påbörjat värnplikt donerat blod någon gång mellan 22 och 30 års ålder, jämfört med de som inte blivit uttagna. Men, när jag implementerar den kvasi-experimentella metoden, som möjliggör en kausal tolkning, faller alla punktestimat till nära noll eller strax under och blir statistiskt icke-signifikanta. Modern selektiv värnplikt framstår, i likhet med skolutbildning, som en stark prediktor för samhällsengagemang. Detta tycks dock främst återspegla selektion av prosociala individer snarare än några större positiva effekter av värnplikten i sig.

En förklaring kan vara att, som med skolutbildning, de största effekterna finns att hämta hos individer från svagare socioekonomiska grupper (Lindgren m fl 2019). Denna grupp tas normalt inte ut i den selektiva värnplikten. Möjligen är det också så att normer förvärvade i militären inte är långlivade eller bestående i en annan kontext. Vidare finner jag i en översiktlig analys att mönstringsprocessen tenderar att sortera individer efter socioekonomisk bakgrund; andelen skolkamrater i gymnasiet med stark socioekonomisk bakgrund och individens egen socioekonomiska bakgrund har ett positivt samband med andelen värnpliktskamrater med stark socioekonomisk bakgrund. En konsekvens av den rigorösa mönstringsprocessen och att mönstringsresultat korrelerar med socioekonomisk bakgrund. Följaktligen kan relevant interaktion mellan grupper inte tas för given i alla värnpliktsystem; det finns en inneboende avvägning mellan att maximera meningsfull social interaktion och att säkerställa militär effektivitet genom att effektivt sortera och matcha värnpliktiga till befattningar och förband utifrån deras förmågor.

Sammantaget ifrågasätter studien föreställningen att modern selektiv värnplikt i någon större utsträckning bidrar till ökat samhällsengagemang. Men, själva utformningen av värnpliktsystemet, exempelvis graden av selektivitet och sortering, har sannolikt betydelse för dess effekter.

3. Avslutande reflektion

Modern selektiv värnplikt verkar inte ge några generella fördelar på arbetsmarknads- och utbildningsutfall på kort eller medellång sikt. Snarare medför värnplikten friktioner i samband med inträdet på arbetsmarknaden och vidare studier. Dessa sekundära kostnader bärs framför allt av uttagna individer med höga testresultat för kognitiv förmåga, medan övriga är mindre påverkade och stimuleras till vidare studier. För att använda Milton Friedmans språk så är en (sannolikt oavsiktlig) bieffekt av Sveriges selektiva värnpliktssystem att det i praktiken har fungerat som en implicit progressiv skatt. Värnpliktens friktioner bör dock kunna minska om övergången till arbete eller vidare studier underlättas och tidsluckor mellan gymnasiet, värnplikt och vidare utbildning kortas.

Vidare är det tveksamt om värnplikt medför ett generellt ökat samhällsengagemang. Resurser för detta ändamål kan därför troligen användas mer effektivt genom andra politiska åtgärder. Därmed bör värnpliktens *raison d'être* främst begränsas till säkerhetspolitiska ändamål; värnplikten är kanske bäst lämpad som skola för soldater och sjömän.

Till sist, värnpliktens effekter – såväl på arbetsmarknad, utbildning som samhällsengagemang – beror i hög grad på hur systemet är utformat och vilka som omfattas. Det finns dock spänningar mellan att främja hög militär effekt, uppnå bredare samhällsmål och att göra den samhällsekonomiska kostnad-nyttokalkylen mer fördelaktig. Det förefaller därför svårt att med värnplikt som universalverktyg uppnå flera mål på en gång.

REFERENSER

- Allport, G W (1954), *The Nature of Prejudice*, Addison-Wesley, Cambridge.
- Almén, D (2025), "The Civic-minded Citizen and the Role of Conscription: Evidence from Sweden", *Political Behavior*, <https://doi.org/10.1007/s11109-025-10072-0>.
- Almén, D (2026), "Effects of Selective Conscription on the Labour Market and Education: Evidence from Sweden", *European Journal of Political Economy*, vol 93, 102793, <https://doi.org/10.1016/j.ejpeco.2025.102793>.
- Angrist, J D och S H Chen (2011), "Schooling and the Vietnam-era GI Bill: Evidence from the Draft Lottery", *American Economic Journal: Applied Economics*, vol 3, s 96–118.
- Bauer, T K, S Bender, A R Paloyo och C M Schmidt (2012), "Evaluating the Labor-market Effects of Compulsory Military Service", *European Economic Review*, vol 56, s 814–829.
- Bingley, P, P Lundborg och S V Lyk-Jensen (2020), "The Opportunity Costs of Mandatory Military Service: Evidence from a Draft Lottery", *Journal of Labor Economics*, vol 38, s 39–66.
- Bingley, P, S V Lyk-Jensen och A Rosdahl (2022), "Military Service and Skill Acquisition: Evidence from a Draft Lottery", *Journal of Human Capital*, vol 16, s 404–436.
- Bove, V, R Di Leo och M Giani (2024), "Military Culture and Institutional Trust: Evidence from Conscription Reforms in Europe", *American Journal of Political Science*, vol 68, s 714–729.
- Card, D och A R Cardoso (2012), "Can Compulsory Military Service Raise Civilian Wages? Evidence from the Peacetime Draft in Portugal", *American Economic Journal: Applied Economics*, vol 4, s 57–93.
- Card, D och T Lemieux (2001), "Going to College to Avoid the Draft: The Unintended Legacy of the Vietnam War", *American Economic Review*, vol 91, s 97–102.
- de Chaisemartin, C och X D'Haultfoeuille (2018), "Fuzzy Differences-in-differences", *Review of Economic Studies*, vol 85, s 999–1028.
- Cohen, E A (1985), *Citizens and Soldiers: The Dilemmas of Military Service*, Cornell University Press, Ithaca.
- Collins, T (2015), "National Service Can Build a Nation", *The Telegraph*, 5 maj 2015.
- Finseraas, H, T Hanson, Å A Johnsen, A Kotsadam och G Torsvik (2019), "Trust, Ethnic Diversity, and Personal Contact: A Field Experiment", *Journal of Public Economics*, vol 173, s 72–84.
- Fize, E och C Louis-Sidois (2020), "Military Service and Political Behavior: Evidence from France", *European Economic Review*, vol 122, artikel 103364.
- Forsberg, A-M och K Kronberg (red) (2014), *Lumpen – från mönstring till muck*, Armémuseums årsbok, Atlantis, Stockholm.
- Frevert, U (2004), *A Nation in Barracks: Modern Germany, Military Conscription and Civil Society*, Berg, Oxford.
- Friedman, M (1967), "Why Not a Voluntary Army?", i Tax, S (red), *The Draft: A Handbook of Facts and Alternatives*, University of Chicago Press, Chicago.
- Garcia, R J B (2015), "National Service and Civic Engagement: A Natural Experiment", *Political Behavior*, vol 37, s 845–864.
- Goffman, E (1961), *Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*, Anchor Books, Garden City.
- Grenet, J, R A Hart och J E Roberts (2011), "Above and Beyond the Call: Long-term Real Earnings Effects of British Male Military Conscription", *Labour Economics*, vol 18, s 194–204.
- Grönqvist, E och E Lindqvist (2016), "The Making of a Manager: Evidence from Military Officer Training", *Journal of Labor Economics*, vol 34, s 869–898.

- Henderson, D R (2005), "The Role of Economists in Ending the Draft", *Econ Journal Watch*, vol 2, s 362–376.
- Hjalmarsson, R och M J Lindquist (2019), "The Causal Effect of Military Conscription on Crime", *Economic Journal*, vol 129, s 2522–2562.
- Hubers, S och D Webbink (2015), "Military Conscription and Educational Attainment", *Economics of Education Review*, vol 47, s 80–93.
- Imbens, G W och W van der Klaauw (1995), "Evaluating the Cost of Conscription in the Netherlands", *Journal of Business & Economic Statistics*, vol 13, s 207–215.
- Janowitz, M (1971), "Basic Education and Youth Socialization in the Armed Forces", i Little, R W (red), *Handbook of Military Institutions*, Sage Publications, Beverly Hills.
- Janowitz, M (1983), *The Reconstruction of Patriotism: Education for Civic Consciousness*, University of Chicago Press, Chicago.
- Jonsson, E m fl (2024), "Multifaceted Conscription: A Comparative Study of Six European Countries", *Scandinavian Journal of Military Studies*, vol 7, s 19–33.
- Krebs, R R (2004), "A School for the Nation? How Military Service Does not Build Nations, and How It Might", *International Security*, vol 28, s 85–124.
- Leal, D L och J M Teigen (2018), "Military Service and Political Participation in the United States: Institutional Experience and the Vote", *Electoral Studies*, vol 53, s 99–110.
- Leander, A (2004), "Drafting Community: Understanding the Fate of Conscription", *Armed Forces & Society*, vol 30, s 571–599.
- Lindgren, K O, S Oskarsson och M Persson (2019), "Enhancing Electoral Equality: Can Education Compensate for Family Background Differences in Voting Participation?", *American Political Science Review*, vol 113, s 108–122.
- Lovell, J P och J Hicks Stiehm (1989), "Military Service and Political Socialization", i Sigel, R S (red), *Political Learning in Adulthood*, University of Chicago Press, Chicago.
- Maurin, E och T Xenogiani (2007), "Demand for Education and Labor Market Outcomes: Lessons from the Abolition of Compulsory Conscription in France", *Journal of Human Resources*, vol 42, s 795–819.
- Moskos, C C (1988), *A Call to Civil Service: National Service for Country and Community*, Macmillan, New York.
- Moskos, C C och F R Wood (1988), *The Military: More than Just a Job?*, Pergamon Brasseys, Washington DC.
- Oi, W Y (1967), "The Economic Cost of the Draft", *American Economic Review*, vol 57, s 39–62.
- Paxton, P och R W Ressler (2018), "Trust and Participation in Associations", i Uslaner, E M (red), *The Oxford Handbook of Social and Political Trust*, Oxford University Press, London.
- Regeringen (2004a), *Prop. 2004/05:5 Vårt framtida försvar*, Försvarsdepartementet, Stockholm.
- Regeringen (2004b), *Regleringsbrev för budgetåret 2005 avseende Försvarsmakten*, Försvarsdepartementet, Stockholm.
- Savčić, R, N Theodoropoulos och D Xefteris (2023), "Conscription and Educational Outcomes", *Journal of Population Economics*, vol 36, s 2799–2824.
- SOU 2016:63, *En robust personalförsörjning av det militära försvaret*, Försvarsdepartementet, Stockholm.
- Sturfelt, L (2014), "The Constantly Conscribed Citizen – the Swedish Army Narrative of Conscription during the Early Cold War", *Militärhistorisk Tidskrift*, s 23–58.
- Sundevall, F (2017), "Military Education for Non-military Purposes: Economic and Social Governing Projects Targeting Conscripts in Early Twentieth-century Sweden", *History of Education Review*, vol 46, s 58–71.
- Warner, J T och P F Hogan (2016), "Walter Oi and His Contributions to the All-Volunteer Force – Theory, Evidence, Persuasion", *Defence and Peace Economics*, vol 27, s 161–171.
- Weber, E (1976), *Peasants into Frenchmen: The Modernization of Rural France 1870–1914*, Stanford University Press, Stanford.
- Wilson, S E och W Ruger (2021), "Military Service, Combat Experience, and Civic Participation", *Armed Forces & Society*, vol 47, s 551–585.